

Ders 3

Сурама ат атоочтор (Soru zamirleri)

Nesne ve kimseleri soru şeklinde temsil eden, isim, sıfat, sayısal nitelikleri netleştirmek için kullanılan zamirlerdir. Kırgızcadaki soru zamirleri: *ким? эмне? не? кайсы? канча? нече? кана? кандай?*

Кайсы жериң ооруса, жаның ошол жерде.

Ага-туугандарың, ата-энең *кайда* жашашат?

Кайда барсаң да кыйналган кишилерди көрөсүң.

Ата журтту таштап *кайда* баратасыңар?

Аскердеги уулуң *качан* келет?

Мен бүгүн берген акчалар *кана?*

Жыргал кеткени *канча* күн болду?

Ал менден Апендинин үйү *кайсы* деп сурады.

Алмадан *канча* аласың?

Soru anlamındaki bu tür zamirler, ancak onlara yöneltilen cevaplarla netlik kazanırlar.

Бул ким? – Атам.

Эмне жок? - Фильм жазылган CD.

Кандай? –Жаман эмес.

Кайсы? – Баштагы.

Канча? – Отуз алты.

Kırgız zamirlerin başlıcaları ve en çok kullanılanları isim temsilli *ким? эмне?* ve onların çoğulları olan *кимдер? эмнелер?* Zamirleridir. Onlar isimlerin yerine gelerek cümlede genelde özne görevini yaparlar. Onlar yerine geçtikleri isim türlerinin **bütün** eklerini: hal, iyelik, çokluk, şahıs ve soru eklerini alırlar.

Hal ekleri alırlar :

ким? кимдин? кимге?
эмне? эмненин? эмнеге?

кимди?
эмнени?

кимде?
эмнеде?

кимден?
эмнеден?

Сен кимдин тоюна баратасың? Эмнеге мынча ачууландыңыз?
Сот дагы кимди суракка алыптыр? Бул кассанын ачкычы кимде?

İyelik eklerini (таандык мүчөлөрүн) alırlar:

ким?	кимим?	кимиң?	кимиңиз?	кимиси?
	кимибиз?	кимиңер?	кимиңиздер?	кимилери?
эмне?	эмнем?	эмнең?	эмнеңиз?	эмнеси?
	эмнебиз?	эмнеңер?	эмнеңиздер?	эмнелери?

Менин бул өлкөдө эч кимим жок. Бул ишке кимибизди ылайык көрөсүз? Кана, кимиңер биздин балбан менен жекеме жеке чыга аласыңар? Биздин сенден башка кимибиз бар? Бул кыз сиздин кимиңиз болот? Балдарынан кимиси бул шаарда жашайт?

Çoğul eki (көптүк түр мүчөсүн) alırlar:

ким?	kim?	кимдер?	kimler?
эмне?	ne?	эмнелер?	neler?
не?	ne?	нелер?	neler?

Şahıs eklerini (жак мүчөлөрүн) alırlar:

ким?	киммин?	кимсиң?	кимсиз?	ким?
	кимбиз?	кимсиңер?	кимсиздер?	кимдер?
эмне?	-	-	-	эмне?
	-	-	-	эмнелер?

Мен киммин, кайдан келдим деп өзүңө суроо салган күнүң болдубу? Башканга каршы келе тургандай сен кимсиң? Сиз кимсиз, тааный албадым? Ал эмне саса таарынып жүрөбү? Булар эмнелер, мынча буюм кайдан пайда болду?

Soru ekini (суроо мүчөсүн) alırlar:

ким?	кимби?	kim mi?
эмне?	эмнеби?	ne mi?

Ал кимби? Алигиче Чолпонбай атын уккан эмессиңби, ал Экинчи Дүйнөлүк Согушта эрдик көрсөткөн кыргыздын баатыр жигити. Эмнеби? Эмне экенин сен билбесең мен кайдан билейин?

Көнүгүүлөр

1. Altı çizili kelimelerin yerine soru zamirlerini koyarak düz cümleleri soru cümlelerine çeviriniz.

Кадыр таенесинин суроолоруна дароо жооп берди.
.....?

Рахат баласын апасына бактырганы алып келиптир.
.....?

Айгүл көптөн бери иш издеп жүрөт, бирок эмнегедир көңүлүнө жаккан ишти алигиче таба албады.

.....?
Айшегүл эмгек ардагерлигине чыгууну азырынча каалабайт.

2. Boşlukların yerine sorulara uygun kelimeler koyarak cümleyi tamamlayınız.

Кызыл таажылуу короз айылды (качан?) ..... кыйкырып ойготчу экен. (Ким?)..... кырсык болгон жерге дароо келип, (кимдерден?) ..... маалымат алды. (Эмне?)..... катуу болуп, жээктеги кайыктарды кыйратып кетиптир. Булардан (кайсынысын?)..... аласың? Карызынын (канчасы?) ..... калыптыр. (Кимдер?) ..... ата-энесине эч жардам беришпейт экен. Бул көргөзмөдө (эмнелерди?)..... көрүүгө болот.

3. Konu ile ilgili pratik yapmak için “Таң Kalarlık Dostuk” kitabından “Çolpondun Güldörü” hikayesi okunup, tespit edilen sıfatlar üzerinde tetkikler yapılır.

Kaynaklar

- Abduldayev E., Azırkı kırgız tili. Bişkek, 1998.
Asanaliev Ü., Lobnor tilinin grammatikalık kıskaçça oçerki, Frunze,1964.
Bartold V.V., Kırgızı.- Soçineniya. M.,1963, T.2, Çast I., s.509-510.
Baskakov N.A., Tyurkskiye yazıki. Moskova ,1960.
Batmanov İ.A., Kratkoye vvedeniye v izuçeniye kirgizskogo yazıka. Frunze, 1947.
Batmanov İ.A., Sovremenniy kirgizskiy yazık. Frunze,1963.
Baytur A., Kırgız tarihinin leksiyaları. Bişkek,1992.
Biçurin N.Y. Sobraniya soçineniy o narodah, obitavşih v Sredney Azii v drevniye vremena. T.I, M.-L.,1950.
Cumakunova, G. (2002). “Kırgız Türkçesi”. Türkler Ansiklopedisi. Ankara: Yeni Türkiye Yay. Cilt 19, s.596-606.
Cumakunova, G. (2005). Türkçe-Kırgızca Sözlük. Bişkek: Manas Üniversitesi Yayınları.- 1000s.
Cumakunova, G.(1999). Rahat Razak ile beraber, Baldar angemeleri. (Türkçeden Kırgızcaya). Ankara: Diyanet İşl. Başk. Yay. 1- 112s.
Cumakunova, G.(1999). Rahat Razak ile beraber, Baldar angemeleri. Ankara: Diyanet İşl. Başk. Yay. 1- 112s.
Cumakunova, G.(2001). Engin Köseoğlu: Tonton Ene. Ankara: Diyanet İşl. Başk. Yay. 1- 88.
Cumakunova, G.(2003). Veli Aba. Ankara: Diyanet İşl. Başk. Yay. 1-136.
Cusupakmatov L., Otnoşeniye kirgizskogo yazıka k sibirskim tyurkskim yazıkam. Frunze, 1983.
Çorotegin T.K., Moldokasımov K.S., Kırgızdardın cana Kırgızstandın tarihı. Bişkek, 2000.
Direnkova N.P., Grammatika şorskogo yazıka. Moskva, 1979.
Grammatika hakasskogo yazıka. Moskva, 1975.
Hu Zhen-Hua, Guy İmart, Fu-Yü Girgis : A tentative descryption of the Easternmost turkic language. Univ. Of Calif. at Santa Barbara.
İshakov F.G., Palmbah A.A. Grammatika tuvinskogo yazıka. Moskva, 1961.
Karayev O., Vostoçniye avtorı o kırgızah. Bişkek, 1994.
Kırgız adabiy tilinin grammatikası. Frunze, 1980.
Malov S.E. Drevniye i novıye tyurkskiye yazıki.-İzvestiya AN SSSR, T.XI, Vıp.2., Moskva, 1952.

- Malov S.E., Lobnorskiy yazık, Frunze,1956.
- Malov S.E., Yazık celtih uygurov: Slovar, grammatika. Alma-Ata,1957.
- Malov S.E., Yeniseyskaya pismennost tyurkov: Tekstı i perevodı.M.-L., 1952.
- Oruzbayeva B.O., Kirgizskiy yazık.- Yazıki mira: Tyurkskiye yazıki.-Bişkek,1997,s.286-289.
- Tımıstanov K.,Kırız tili. T.I-II, İstambul,1998.
- Tenişev E.R., Drevniy kirgizskiy yazık, Bişkek,1997.
- Tenişev E.R., O dialektah uygurskogo yazıka Sinszyana.- Tyurkologičeskiye issledovaniya. M.-L.,1963.
- Tenişev E.R., O yazıke kırızov uyezda Fuüy (KNR).- Voprosı yazıkoznaniya,1966, No 7, s.88-95.
- Tenişev E.R., Stroy sarı-uygurskogo yazıka. M.,1976.
- Tekin T., Türk Dil ve Diyalektlerinin Yeni Bir Tasnifi.- Erdem Dergisi.C.5,sayı 13,1990. S.141-168.
- Yunusaliyev B.M.,Kırız dialektologiyası, Frunze,1971.
- Yunusaliyev B.M., Problema formirovaniya obşenarodnogo kirgizskogo yazıka.-Voprosı yazıkoznaniya,1955, N 2, s.30-41.